

BERECZKI GÁBOR

A 70 éves Domokos Péter köszöntése

Mindketten fiatalok voltunk, amikor az ötvenes évek végén Domokos Péterrel megismerkedtem. Középiskolai tanár volt, mivel 1956-os viselt dolgai miatt nem termett számára babér az egyetemen, ahol képzettsége és kutatói hajlama folytán helye lett volna.

Ekkor alapos nyelvészeti felkészültségről tanúskodó etimológiai cikkeket írt még, de néhány év múltán végleg szakított ezzel a tevékenységgel. Már kezdő kutató korában lázadt az ellen, hogy a finnugrisztika a cifra mellékjeles betűk kutatásának tudománya, sokkal inkább a jelentős és sajátos kultúrák hordozóit látta a rokon nyelvekben. Ezt akarta feltárni, s a magyar szakos tanárjelölteken túl a művelt magyar nagyközönségben is tudatosítani.

A hatvanas évek elején gyors egymásutánban jelennek meg Domokos Péter tollából az udmurt, a komi, a mari és a mordvin irodalom összefoglalásai, amelyek 1972-ben kari jegyzetként is napvilágot látnak a szegedi egyetemen. Ugyanebben az évben jelenik meg *A finn irodalom fogadtatása Magyarországon* című monográfiája.

A hetvenes években egész sor szintézisnek mondható mű jelenik meg a tollából. Ide tartozik a csaknem ezer oldalas *Medveének*, *A keleti finnugor népek irodalmának kistükre* alcímmel. Hajdú Péterrel állította össze az 1977-ben megjelent *Uralisztikai olvasókönyv* című egyetemi segédkönyvet, amelynek köszönhetően szilárd alapokra került az új diszciplína. A könyv tíz évvel később németül is megjelent.

Az *udmurt irodalom története* 1975-ben jelent meg. Nemzetközi viszonylatban is ez volt a legrészletesebb udmurt irodalomtörténet. A szerző politikai tekintetben egészen addig a határig ment el, ameddig az akkori Magyarország viszonylag (legalábbis a többi szocialista országhoz mérten) liberális légkörében el lehetett menni; becsületesen és tárgyilagosan mutatta be a politikai terror évtizedeit. A könyvből nálunk nem lett baj, de Udmurtiában legalább egy évtized kellett, hogy elüljön a vihar, amelyet kavart. Az udmurt irodalom története több, mint amit a címe sejtet. Fontos fegyver lett az udmurt nemzeti érzelmű értelmiség kezében, de csak a Szovjetunió összeomlása után, 1993-ban Izsevszkben jelenhetett meg oroszul. A Domokos által leírtak sok esetben nemcsak az udmurt irodalomra érvényesek, de

a Volga–Káma vidékének más finnugor irodalmaira, sőt az egykori Szovjetunió sok más kis népének az irodalmára is. A könyv végén a szerző világviszonylatban is vizsgálja a kis népek irodalmának lehetőségeit, feladatait és kilátásait, vagyis azt, hogy mit adhatnak a világ-irodalomnak, az egyetemes emberi kultúrának.

Ezzel a könyvvel a finnugor irodalomtudomány mint új diszciplína elméleti megalapozója lett. A finnugor irodalomkutatás a hagyományos finnugor tudományok mellé emelkedett. Példa erre az 1975-ös budapesti finnugor kongresszus, amelyen az irodalmi szekció már nem marad el a hagyományos tudományágaktól.

1989-ben Joskar-Olában megalakult a Finnugor Írók Szövetsége. A Szövetség már megalakulásakor alelnökévé választotta Domokos Pétert, aki 1993-tól 1996-ig a szervezet elnöke volt, 2004 óta pedig ismét az alelnöki tiszteletet tölti be.

1990-ben látott napvilágot *Szkitiától Lappóniáig* című könyve, amelynek alcíme: *A nyelvrokonság és az őstörténet kérdéskörének visszhangja irodalmunkban*. A bővített kiadás 1998-ban követte az elsőt. A szerző Kézaitól Werbőczyig követi nyomon, hogyan vonul végig a magyar történelmen az Attilával és a hun–magyar

rokonsággal fémjelzett nemesi történelemszemlélet, s milyen nehezen hódít tért a tudományos tényeken alapuló finnugor nyelvrokonság tétele. E máig aktuális könyv a magyar nemzettudat kórtörténete. Bemutatja, milyen hatást gyakorolt a finnugor népek népköltészete és szépirodalma (elsősorban a Kalevala) a magyar irodalomra az elmúlt száz év során.

Domokos Péter 1992-től közel egy évtizeden át állt az ELTE Finnugor Tanszéke élén. Igyekezett erősíteni a finnugrisztika komplex jellegét anélkül, hogy más rész-tudománynak kedvezett volna.

A prófétáknak többnyire keserű sors jut osztályrészül hazájukban. Domokos Péter e tekintetben talán kivétel, bár külföldi elismertsége neki is nagyobb, mint a hazai. A Volga–Káma vidéke finnugor népeinek humán értelmisége valóságos nemzeti hősként tiszteli. A helsinki Finn Irodalmi Társaság levelező tagjának választotta. Kitüntette a finn és az északi állam, majd hetvenedik születésnapja alkalmából a komi oktatásügyi minisztérium és a mari minisztertanács is. Rangos elismerések várományosa Udmurtiából és Hanti-Manszijszkból. Magyar elismerései közül az 1996-ban neki ítelt Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztjét említeném.

Putyin elnök budapesti látogatása során idén márciusban a külföldieknek adható legmagasabb orosz kulturális kitüntetést, a Puskin-díjat nyújtotta át Domokos Péternek érdemei elismeréséül. Szeptember 25-én a Szentpétervári Állami Egyetem díszdoktorává avatta.

Jovan Sterija Popović, a szerb Molière

Alapításának 50. évfordulóját ünnepelte idén az újvidéki *Sterija Játékok*. A nagy múltú színházi fesztivál idei rendezvényeit deklarálta a közép-európai szellemiség hatja át. A versenyprogramba többek között belgrádi, zimonyi, zombori színházak kerültek be egy-egy darabbal, kiszorítva a mezőnyből a nagybecskereki, újvidéki, szabadkai és niši társulatokat. A fesztivál *Körök* elnevezésű nemzetközi programját *A mi összes hazafink* címen indították, vezérmotívuma a nemzet, pontosabban a nemzetieskedés mai értelmezése. A nacionalizmus témája köré szervezett előadásokban nagy hangsúlyt kapott az antiszemitizmus mint a művészetben (így a színházban) is megjelenő, nyugtalanító társadalmi, pszichológiai, alkotói tapasztalat.

A játékok keretében megtartották a színházkritikusok és teatrológusok nemzetközi szimpóziumát, melyen szintén e téma köré rendezték a szakmai találkozót. A *Körök* magyar vonatkozása, hogy a *FEKETEország* (Krétakör Színház, rendező: Schilling Árpád) és a *Parasztopera* (Pintér Béla és társulata, rendező: Pintér Béla) című darabok is szerepeltek a programban. Alkalmi kiadványok bemutatása, szaktanácskozások, kiállítások követték egymást a május végén kezdődött, majd tíznapos országos színházi fesztiválon. A többes jubileumra tekintettel az idei Sterija Játékokat úgy szervezték, hogy a névadó, Jovan Sterija Popović műveinek szellemisége legyen meghatározó. A *Körök* már említett vezérmotívumához is a XIX. századi szerb drámaíró munkássága szolgáltatta az eszmei alapot.

A fesztivál névadóját talán kiemeli magyarországi ismeretlenségéből a kettős jubileum, azaz születésének idei 200., halálának 150. évfordulója. A „szerb Molière” 1806-ban Versecen, ebben a bánati városkában született polgári család fiaként. A kereskedő apa oldalán talán a festő anya adhatott művészi indítást az ifúnak, aki gimnáziumi tanulmányait – micsoda pompás közép-európai körút – Versecen, Karlócán, Temesváron és Pesten végezte, majd jogot hallgatott Késmárkon. Tanulmányait befejezve visszatért szülőhelyére, ahol tanárként, majd ügyvédként dolgozott. 1840-ben líceumi tanárnak hívták Kragujevárcra, ahonnan egy év múlva, a kor legszínvonalasabb szerb középiskolájával együtt maga is Belgrádba költözött. Itt kapta a fölkérést 1842-ben a Művelődési Minisztérium vezetésére. Miniszteri munkálkodásában a szerb

iskolarendszer reformját és a közművelődés megszervezését tartotta szem előtt. De az ő nevéhez fűződik az első belgrádi állandó színház és a Szerb Nemzeti Múzeum megalapítása, valamint a Szerb Tudományos Akadémia elődjének, a Szerb Tudós Társaságnak a megszervezése is.

A irodalmi klasszicizmus művészeként verseket, regényt, történelmi drámákat és komédiákat írt. Költésze-
te és nemzeti drámái hamar meghaladták a nemzeti romantika olykor öncélú népiességét. Történelmi köntösbe bújtatott két érzelmes regénye után, 1832-ben érdekes, ám be nem teljesedett kísérletet tett a műfaj kritikai

Az 1848–49-es forradalom zűrzavara ihlette a *Ha-za-fiak* (Rodoljupci) című vígjátékát, amely a forradalom viharában felbukkanó, hatalomhajhász verseci polgárság elé állít görbe tükröt. Mai elemzői szerint Popović a racionalizmust és a humánusot képviselte a XIX. századi szerb irodalomban. A kor élő lelkiismerete igyekezett lenni, tréfával, iróniával, gúnnyal, olykor a szatíra eszközeivel tette nevetségessé az emberi gyarlóság minden megnyilvánulását.

1848-ban Popović végleg belefáradt az akkor már hiábavalónak érzett társadalomkritikába. Kiábrándultan,

megújítására. *Regénytelen regénye* (Roman bez romana) bevalloztan Milovan Vidakovićnak, a kor legnevesebb szerb regényírójának műveit parodizálta – az eredmény azonban inkább pamflet, mint valódi paródiaregény.

Tehetsége komédiáiban teljesedett ki. Már 1830-ban írt első vígjátékai meghozták számára a sikert és a kortársak elismerését. Az 1837-es *Zsugori* (Tvrdica vagy Kir Janja) című komédiájáért azután egyenesen a szerb Molière-t tisztelték benne. Nem véletlenül, hiszen az Osztrák–Magyar Monarchia kispolgárságát állította pellen-
gérre, gúny tárgyává téve a német és magyar nemesség viselkedését majmoló, urizáló kereskedőket. Egyedüli, magyar nyelven is olvasható, *Felfuvalkodott tök* (Pokondirena tikva) című komédiája a kívülről feddhetetlennek látszó, belülről rothadó kispolgári közeg paródiája. Darabjai, amelyekben a különcködést és a finomkodást ostorozta, a jellemkomikumra épülnek.

az életben csalódva tért vissza Versecre, ahol 1856-ban bekövetkezett haláláig visszavonultan élt. Ez a kiábrándultság árad *Dalok* (Davorje) című, 1854-ben közreadott verseiből is, amelyek a filozófiai mélységeket kutató poéta új lírai hangján szólnak.

Jovan Sterija Popović személyében az első szerb vígjátékíró, az újabb kori szerb irodalom egyik első jelentős költőjét tisztelhetjük, aki a szentimentális-romantikus irodalommal szakítva a realizmus XIX. századi előfutára lett. Élete a Közép-Európa és Délkelet-Európa határvidékén élő értelmiségi sors iskolapéldája. Vígjátékai máig a szerb színházak alaprepertoárjába tartoznak, s a nevét viselő, immár félszázados színházi fesztiválon mára az általános emberi üzenetek közvetítői lettek.

Jovan Sterija Popovićra a Közép-európai Kulturális Intézet kiállítással emlékezett szeptemberben.